

WORLD POLITICS

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

Israeli Diplomacy and the Abraham Accords Initiative: Formation Factors and Consequences

Seyed Hamed. Hoseini * *Corresponding Author*, Ph.D Student of International Relations, University of Guilan, Rasht, Iran. E-mail: hamedhoseini@ut.ac.ir

Seyed Amir Niakooee Ph.D Student of International Relations, University of Guilan, Rasht, Iran. E-mail: niakooee@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Neoclassical realism,
Foreign policy,
Benjamin Netanyahu,
Abraham Accords,
strategic initiative.

Article history:

Received 2024-5-8

Received in revised form
2024-9-20

Accepted 2024-11-12

Published Online
2024-12-16

ABSTRACT

This research presents a study on the path of developments leading to the formation of the Abraham Accords and shows how this strategic initiative was formed under the influence of Israel's internal factors and regional drivers. The question of research is that according to the coordinates of the regional environment and the role of internal factors as a mediating variable, first of all, what were the drivers for the formation of the pact and secondly, what considerations does Israel's foreign policy follow in this strategic initiative. The research hypothesis, based on the theoretical framework of neoclassical realism, states that Israel's foreign policy, affected by systemic developments as well as internal factors, has moved towards implementing changes in its foreign policy in the form of a new wave of normalization of relations and warm peace, so that it can be a part of reduce its economic, political and security concerns and challenges in the unstable regional environment. The purpose of this study, which was carried out in a descriptive-analytical method, is to identify a framework of effective forces for this strategic initiative. The findings of the research indicate that this diplomatic initiative has become a success in the field of Israeli diplomacy due to pragmatic considerations in dealing with internal challenges and the regional environment, but the stability of this situation and the preservation of the interests of the actors involved in this accords with regard to the Palestinian issue it is associated with some degree of uncertainty.

Cite this Article: Hoseini, S. H., & Niakooee, S. A. (2024). Israeli Diplomacy and the Abraham Accords Initiative: Formation Factors and Consequences. *World Politics*, 13(3), 105-129. doi:10.22124/wp.2024.26169.3287

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.26169.3287

1. Introduction

During the past years, the Middle East region has been a platform for transformation in regional alliance and cooperation. One of the main axes of the coalition-building change can be evaluated at the level of the relations of some Arab countries with Israel. The Abraham Accords was a remarkable turn and progress in Israel's relations with the Arab world, and this happened contrary to the dominant narrative which says that until there is progress in the Palestinian issue, Israel's relations with the Arab world are cold and hostile and progress will not occur. The main importance of the Abraham Accords lies in the fact that the signatories were motivated more by the desire to unite with Israel than to please Washington. Abraham Accords has been a strategic initiative and a prominent turning point in the most important political process of the region during the past decade, considering the regional drivers and the role of decision-making leaders.

2. Theoretical Framework

Neoclassical realism suggests that what states do depends largely on influences located at the domestic level of analysis. Neoclassical realism uses a conveyor belt approach to foreign policy and determines how systemic pressures filter through variables at the unit level to produce specific foreign policy decisions. Proponents of this approach have a middle point of view: that on the one hand, the leadership of the state works, and on the other hand, foreign policy is carried out within the general limits or broad parameters of the anarchic structure of international relations.

3. Methodology

This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of research method. The characteristics of the work are qualitative and the method of data collection is based on the method of libraries and referring to websites, articles and strategic reports.

4. Results & Discussion

First, to the extent that this Pact changes a decades-old paradigm of linking Israel's peace with the Arab countries to the resolution of the Israeli-Palestinian conflict; This Pact represents a significant improvement to Israel's historic position in the region; Second, there is a significant difference in the transformation of agreement into desirable policies. At one end of this spectrum, the agreement between Israel and the United Arab Emirates is still the strongest agreement among the members and has almost become a stimulus for the continuation of the agreement among others, but the agreement with Sudan has not yet led to significant changes in bilateral relations, and Third, the events surrounding the escalation of tension between Israel and Palestinian groups show that while the existing normalization has survived situations of intense tension and conflict, even the strongest agreements are

unlikely to remain completely impervious to events in the Israeli-Palestinian arena, and so far, no noticeable progress has been achieved in the Palestinian issue. However, realists point out that even if successful, this pact would still ignore the most controversial domestic and regional issues such as the Palestinian issue or the type of interests of the Islamic Republic of Iran.

5. Conclusions & Suggestions

This study showed that First, the new and pragmatic considerations of the leadership of the Israeli state; Second, changing regional conditions and sources of threats from a number of Arab countries; Third, the relative reduction of US influence and commitments in the region; Fourth, the occurrence of the Arab Spring Uprising and as a result the fluidization of alliances; Fifth, changing the foundations of the pattern of friendship and enmity in the region and ultimately reducing the centrality of the Palestinian issue, all of these are factors that contributed to the emergence of the warm normalization model and the formation of the Abraham Accords strategic initiative. Considering domestic and regional factors, future scenarios for the Abraham Accords are as follows: The scenario 1; Israel has succeeded in hitting the traditional Arab approach based on the priority of withdrawing from borders and positions and then normalization. The scenario 2; This scenario revolves around the failure of normalization due to the pressure of Arab public opinion, the vast majority of which still consider Israel to be the number one enemy. The scenario 3; This scenario depends on the development of the situation in the Palestinian territories. Restricting the Palestinians and forcing them to submit to Israeli demands pushes the Palestinians toward the costly option of a new intifada. The type of reaction and decisions of the Islamic Republic of Iran regarding the effects and challenges of the Abraham Accords on the national interests should have a logic appropriate to it and take into account all the political, security, legal and economic aspects of the issue.

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۲۳

شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

دیپلماسی اسرائیل و ابتکار پیمان ابراهیم: عوامل شکل گیری و پیامدها

سید حامد حسینی* نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

رایانامه: hamedhoseini@ut.ac.irسید امیر نیاکویی دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. رایانامه: niakoe@gmail.com

در باره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	این پژوهش، مطالعه‌ای در مسیر تحولات منتج به شکل‌گیری پیمان ابراهیم را بیان قرار می‌دهد و نشان می‌دهد چگونه این ابتکار راهبردی ذیل تأثیرات عوامل داخلی اسرائیل و محرک‌های منطقه‌ای شکل گرفته است. سؤال اصلی پژوهش بدین گونه است که با توجه به مختصات محیط منطقه‌ای و نقش عوامل داخلی به‌عنوان متغیر میانجی، نخست محرک‌های شکل‌گیری پیمان بر چه مبنایی بوده است و دوم سیاست خارجی اسرائیل چه ملاحظات را در این ابتکار راهبردی دنبال می‌کند. فرضیه تحقیق با تکیه بر چارچوب نظری واقع‌گرایی نوکلاسیک بیان می‌کند که سیاست خارجی اسرائیل متأثر از تحولات سیستمی و همچنین عوامل داخلی، به سمت اعمال تغییرات در سیاست خارجی خود در قالب موج نوین عادی‌سازی روابط و صلح گرم رفته است تا از این رهگذر بتواند بخشی از نگرانی‌ها و چالش‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی خود را در محیط بی‌ثبات منطقه‌ای کاهش دهد. هدف از این مطالعه که به روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته است، تشخیص چارچوبی از نیروهای اثرگذار در قبال این ابتکار راهبردی است. یافته‌های پژوهش حاکی از این امر است که این ابتکار دیپلماتیک با توجه به ملاحظات عمل‌گرایانه در برخورد با چالش‌های داخلی و محیط منطقه‌ای به موفقیتی در عرصه دیپلماسی اسرائیل تبدیل شده است اما ثبات این وضعیت و حفظ منافع بازیگران درگیر در این پیمان با توجه به مسئله فلسطین با درجاتی از عدم قطعیت همراه است.
کلیدواژه‌ها: واقع‌گرایی نوکلاسیک، سیاست خارجی، بنیامین نتانیاہو، پیمان ابراهیم، ابتکار راهبردی.	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۱۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۶/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۲۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۹/۲۶	

استناد به این مقاله: حسینی، سید حامد & نیاکویی، سید امیر. (۱۴۰۳). دیپلماسی اسرائیل و ابتکار پیمان ابراهیم: عوامل شکل‌گیری و پیامدها. *سیاست جهانی*. ۱۳(۳)، ۱۰۵-۱۲۹. doi:10.22124/wp.2024.26169.3287

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

منطقه خاورمیانه طی سال‌های گذشته بستر دگرگونی و تحول در اتحاد و همکاری‌های منطقه‌ای بوده است. یکی از محورهای اصلی تغییر ائتلاف‌سازی را می‌توان در سطح مناسبات برخی کشورهای عربی با اسرائیل مورد ارزیابی قرار داد. آغاز علنی شدن روند عادی‌سازی روابط، موضوعی است که در مقام یک مسئله مهم برای سیاست خارجی ایران مطرح شده است. در سپتامبر ۲۰۲۰، بنیامین نتانیاهو و وزیرای خارجه امارات متحده عربی و بحرین توافق‌نامه‌های صلح و عادی‌سازی روابط را در حضور دونالد ترامپ امضا کردند. چند هفته بعد، مراکش و سودان به این توافقنامه پیوستند. پیمان ابراهیم چرخشی قابل توجه و پیشرفتی در روابط اسرائیل با جهان عرب بود و این اتفاق برخلاف روایت مسلطی روی داد که می‌گوید تا زمانی در مسئله فلسطین پیشرفتی حاصل نشود، روابط اسرائیل با جهان عرب سرد و متخاصم است و پیشرفتی رخ نخواهد داد. در واقع تحلیلگرانی که انتظار داشتند روابط منطقه‌ای اسرائیل به دلیل عدم پیشرفت در مسئله فلسطین و افزایش تنش بین تل‌آویو و تهران در بن‌بست باقی بماند، دچار اشتباه شدند.

اهمیت اصلی پیمان ابراهیم در این واقعیت نهفته است که انگیزه امضاکنندگان بیشتر از آنکه جلب رضایت واشنگتن باشد، تمایل به اتحاد با اسرائیل بود. نیاز به تعمیق روابط با اسرائیل ریشه در شناخت این کشورها داشت که دولت یهود را به‌عنوان یک بازیگر اقتصادی، نظامی و فناورانه مؤثر تلقی نموده‌اند و ارتقای روابط با آن را به نفع حفظ ثبات و امنیت خود می‌دانند. پادشاهی‌های خلیج فارس همچنین متقاعد شده بودند که اسرائیل برای آن‌ها متحد قابل اعتمادی است، به‌ویژه با توجه به قصد اعلام‌شده واشنگتن برای تغییر توجهات استراتژیک خود از خاورمیانه به خاور دور.

پیمان ابراهیم با توجه به محرک‌های منطقه‌ای و نیز نقش رهبران تصمیم‌گیر، ابتکار راهبردی و نقطه عطف برجسته‌ای در مهم‌ترین روند سیاسی منطقه طی یک دهه گذشته بوده است. این توافق‌ها که به نام پدر مشترک سه دین ابراهیمی نام‌گذاری شده است، نشانه آغاز روند جدیدی در محیط منطقه‌ای می‌باشد. محورهای اصلی پیمان ابراهیم را می‌توان در قالب این امور دسته‌بندی کرد: (۱) امور مالی و سرمایه‌گذاری؛ (۲) حمل‌ونقل هوایی؛ (۳) ویزا و خدمات کنسولی؛ (۴) نوآوری، تجارت و روابط اقتصادی؛ (۵) مراقبت‌های پزشکی؛ (۶) علم، فناوری و استفاده مسالمت‌آمیز از فضا؛ (۷) گردشگری، فرهنگ و ورزش؛ (۸) انرژی؛ (۹) محیط زیست؛ (۱۰) آموزش؛ (۱۱) ترتیبات دریانوردی؛ (۱۲) ارتباطات از راه دور و پست؛ (۱۳) کشاورزی و امنیت غذایی؛ (۱۴) آب؛ و (۱۵) همکاری‌های حقوقی. در ابتدای امر، پیشرفت سامانمند و سریع توافق قابل توجه بود و تصویر کلی خوش‌بینانه و امیدوارکننده‌ای برای امضاکنندگان پیمان به وجود آورد؛ اما هنوز راه زیادی تا تحقق کامل پتانسیل توافق وجود دارد. توافق‌های امضا‌شده، نمادی از یک تغییر معماری در

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

گازانسکی به‌طور خاص روابط دوجانبه بین اسرائیل از یک‌سو و عمان، قطر، بحرین، امارات متحده عربی و عربستان سعودی از سوی دیگر را بررسی می‌کند که هر یک از این مشارکت‌ها از نظر دامنه و شدت متفاوت هستند. نویسندگان به‌درستی ادعا می‌کنند که دولت یهود گسترده‌ترین و دوستانه‌ترین روابط دوجانبه را با امارات و بحرین برقرار کرده است. نویسندگان مجموعه روابط دوجانبه ایجادشده بین اسرائیل و این کشورهای عربی اخیر را رژیم امنیتی ضمنی می‌نامند؛ یعنی مکانیسمی غیررسمی که توسط آن دولت یهود و این کشورهای عربی از طریق وضعیت مخفیانه با یکدیگر همکاری می‌کنند. ارزیابی این‌گونه است که ایالات متحده به‌تدریج از خاورمیانه خارج می‌شود و بنابراین، دیگر نمی‌توان به‌طور خودکار برای مقابله با بازیگران رقیب به واشنگتن اعتماد کرد. جونز و گازانسکی این سؤال را بررسی می‌کنند که آیا رژیم امنیتی ضمنی ممکن است به روابط دوجانبه تبدیل شود تا به‌طور قابل توجهی فراتر از مفهوم دشمن دشمن من دوست من است عمل کند. ایشان معتقدند که چنین تحولی اساساً مشروط به دستیابی به راه حلی برای این مشکل است. با توجه به منازعه اسرائیل و فلسطین بدیهی است که تا حدی این نتیجه را باطل کرده است، اگرچه نویسندگان به‌طور کامل آن را رد نمی‌کنند.

در اثر دیگری تحت عنوان "اسرائیل در دوره نتانیاهو: سیاست داخلی و سیاست خارجی" ویرایش رابرت فریدمن ۱ آثار پژوهشگرانی گردآوری شده است که هر یک سهم قابل توجهی در تبیین موضوعات کتاب داشته‌اند: پیچیدگی‌های نقش و نفوذ بنیامین نتانیاهو، رهبری او در حزب لیکود و اقدامات دولت‌های متوالی تحت رهبری لیکود. کتاب استدلالی ارائه می‌کند که سیاست‌های نتانیاهو بسیار کمتر از آنچه برخی تحلیل‌گران ادعا می‌کنند عمل‌گرایانه است. ناسازگاری مسئله فلسطین و تهدید ایران برای منطقه منجر به ایفای نقش محوری ترامپ در برقراری روابط دیپلماتیک بین اسرائیل و برخی کشورهای خلیج فارس شده است. درحالی‌که نخست وزیران گذشته ترجیحات شخصی خود را در مورد نامزدهای احتمالی ریاست جمهوری ایالات متحده داشتند، حمایت آشکار نتانیاهو از ترامپ ممکن است به مزایای کوتاه‌مدت منجر شود. بسیاری از اسرائیلی‌ها و یهودیان آمریکایی از این بیم دارند که در درازمدت، نتانیاهو حمایت دوحزبی از اسرائیل را به خطر انداخته و باعث ایجاد شکاف بی‌سابقه‌ای در میان حامیان آمریکایی اسرائیل شود.

امیر نیاکویی و ویدا حاجی در مقاله "گسترش روابط شورای همکاری خلیج فارس و اسرائیل: تبیینی از منظر واقع‌گرایی" بیان می‌کنند که با گذشت زمان از اهمیت موضوع صلح فلسطین و اسرائیل کاسته

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پر تال جامع علوم انسانی

جامعه علمی کشور به درکی نوین از فرآیند رفتار سیاست خارجی اسرائیل در سطح معادلات منطقه‌ای بپردازند.

۲. چارچوب نظری: واقع‌گرایی نوکلاسیک^۱

واقع‌گرایی نوکلاسیک نشان می‌دهد آنچه دولت‌ها انجام می‌دهند تا حد زیادی به تأثیرات واقع در سطح داخلی تحلیل بستگی دارد. واقع‌گرایی نوکلاسیک از رویکرد کمربند انتقال در سیاست خارجی استفاده می‌کند و تعیین می‌کند که چگونه فشارهای سیستمی از میان متغیرها در سطح واحد فیلتر می‌شوند تا تصمیم‌های سیاست خارجی خاص را تولید کنند. طرفداران این رویکرد دیدگاهی میانی دارند: این‌که از یک‌سو رهبری دولت عمل می‌کند و از سوی دیگر سیاست خارجی در چارچوب محدودیت‌های کلی یا پارامترهای گسترده ساختار آنارشیستیک روابط بین‌الملل انجام می‌شود (Rose, 1998: 144). واقع‌گرایان نوکلاسیک به آن شیوه سنتی واقع‌گرایی در چارچوب‌بندی مسئله راضی نیستند و این به‌وضوح با تصدیق آن‌ها بر اهمیت نواقع‌گرایی، آشکار می‌شود. این رویکرد، به‌وضوح می‌خواهد استدلال ساختاری نواقع‌گرایی را حفظ کنند، اما آن‌ها همچنین می‌خواهند استدلال ابزاری (سیاست یا استراتژی) نقش رهبران دولت را که واقع‌گرایی کلاسیک بر آن تأکید می‌کند، به آن اضافه کنند (Jackson and Sorensen, 2013: 87).

مانند واقع‌گرایی کلاسیک، واقع‌گرایی نوکلاسیک معتقد است که قدرت دولت در بین دولت‌ها و در دوره‌های مختلف تاریخی متفاوت است و مانند نواقع‌گرایی، این رویکرد معتقد است که محیط بین‌المللی که در آن دولت‌ها در آن تعامل دارند، تعیین‌کننده اصلی منافع و رفتار آن‌هاست؛ بنابراین، هر دو رویکرد پروژه واقع‌گرایی از یک هستی‌شناسی مبتنی بر محیط بیرونی نشئت گرفته‌اند (Sterlink-Folke, 1997: 4-8). بسیاری از دولت‌ها لزوماً به‌عنوان بازیگران واحد و یکدست عمل نمی‌کنند. اجماع یا اختلاف‌نظر نخبگان در مورد ماهیت و میزان تهدیدات بین‌المللی، شکاف‌های داخلی مداوم در رهبری، انسجام اجتماعی و آسیب‌پذیری رژیم در برابر سرنگونی خشونت‌آمیز، همگی توانایی دولت را برای پاسخگویی به فشارهای سیستمی تحلیل می‌برند (Schweller, 2006: 46-68).

1 Neoclassical realism

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحلیل کلی در مورد اهمیت اولیه و مسیرهای بالقوه در آینده را فراهم می‌کند: اول، تا آنجایی که این توافق یک پارادایم چند دهه‌ای یعنی پیوند دادن صلح اسرائیل با کشورهای عربی به حل مناقشه اسرائیل و فلسطین را تغییر می‌دهد، توافق عادی‌سازی سال ۲۰۲۰ نشان‌دهنده بهبود قابل توجه برای این وضعیت تاریخی اسرائیل در منطقه است؛ دوم، تفاوت قابل توجهی در میزان تبدیل هر توافق به سیاست‌های مطلوب وجود دارد. در یک سر این طیف، توافق بین اسرائیل و امارات متحده عربی همچنان قوی‌ترین توافق بین اعضا است و تقریباً به محرکی برای استمرار پیمان نزد سایرین تبدیل شده است، ولی توافق با سودان هنوز به تغییرات قابل توجهی در روابط دوجانبه منجر نشده است و سوم، رویدادهای پیرامون تشدید تنش بین اسرائیل و گروه‌های فلسطینی مانند حماس نشان می‌دهد درحالی‌که عادی‌سازی موجود از وضعیت‌های تنش و درگیری شدید جان سالم به در برده است، اما قوی‌ترین توافق‌ها نیز به احتمال زیاد در برابر رویدادهای عرصه اسرائیل و فلسطین کاملاً غیرقابل نفوذ باقی نمی‌مانند و تاکنون نیز پیشرفت محسوسی در مسئله فلسطین به دست نیامده است. با این حال، واقع‌گرایان خاطرنشان می‌کنند که حتی در صورت موفقیت، این پیمان باز هم بحث‌برانگیزترین مسائل داخلی و منطقه‌ای مانند مسئله فلسطین یا نوع منافع جمهوری اسلامی ایران را نادیده گرفته است.

۵. مبحث اصلی

۵-۱. ملاحظات داخلی اسرائیل

ملاحظات سیاسی، امنیتی و اقتصادی در سطح داخلی برای هر کشوری متفاوت است. به طور قطع، روابط دیپلماتیک و روند عادی‌سازی به‌عنوان یک دستاورد دیپلماتیک قابل توجه برای دولت نتانیاهاو تلقی می‌شود. نتانیاهاو این دستاورد را به تلاش‌های خود و نیز به حداقل رساندن کمک‌های رقبای سیاسی و حتی گابی اشکنازی، وزیر خارجه خود، مرتبط دانسته بود. عادی‌سازی روابط برای اسرائیل به اقتصاد این کشور پل رسمی و باثباتی را با پادشاهی‌های خلیج فارس ارائه می‌دهد، امکان گشایش بازارهای عربی هموار می‌شود و به‌طور بالقوه بازار صادراتی بزرگی را برای شرکت‌های اسرائیلی ارائه می‌دهد که قبلاً در دسترس نبودند. علاوه بر این، روابط با بازیگران قدرتمند تجاری که نقش عمده‌ای در ارائه حمایت مالی از بسیاری از کشورهای منطقه دارند، ممکن است پیام روشنی برای فلسطینی‌ها ارسال کند که آن‌ها باید تلاش بیشتری برای یافتن راه حلی برای درگیری با اسرائیل داشته باشند. از سوی دیگر، اختلافات درون فلسطینی در تشکیلات خودگردان، توجیه روابط با اسرائیل را برای رهبری

پرو، شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نشدن موضوع فلسطین زندگی کنند. تنایاهو با حفظ وضعیت ارضی موجود در اسرائیل، همچنین توانست به نادیده گرفتن مطالبات فلسطینی‌ها ادامه دهد و دیدگاه خود را مبنی بر اینکه رهبری فلسطین شریک غیرقابل اعتمادی در صلح است، تقویت کند. با انجام این کار، او انحراف ارزشمندی را نسبت به روند صلح به دست آورد و در عین حال روابط اقتصادی دوجانبه سودآوری را با دو بازیگر خلیج فارس، ابتدا امارات و سپس بحرین به دست آورد.

همچنین اجماعی در اسرائیل طی سال‌های اخیر شکل گرفته است که منطقه خلیج فارس می‌تواند از یک سو خط مقدم دفاعی علیه ایران و از سوی دیگر تبدیل به عمق استراتژیک منطقه‌ای اسرائیل شود. از این رو، عادی‌سازی روابط با کشورهای عربی از مدت‌ها قبل در دستور کار تحقیقی اتاق‌های فکر و مراکز تحقیقاتی اسرائیل بوده و در گزارش‌های تحقیقاتی پیشنهاد می‌شد که شرایط منطقه می‌تواند محرک نزدیکی بین اسرائیل با اعضای شورای همکاری خلیج فارس شود و حتی پیشنهاد شکل‌گیری یک رژیم امنیتی بین اسرائیل و اعضای شورای همکاری خلیج فارس مطرح بوده است. کشورهای خلیج فارس از نظر رهبران تصمیم‌ساز اسرائیل، میانه‌رو هستند و آن‌ها هرگز با اسرائیل نجنگیده‌اند. بین این کشورها و اسرائیل اختلاف قلمروی نیز وجود ندارد. در نهایت این کشورها طرفدار و نزدیک به آمریکا و متأثر از این کشور هستند. همه این دلایل باعث شده که بسیاری در اسرائیل به پادشاهی‌های خلیج فارس به مثابه شریکی قابل اعتماد بنگرند. همچنین باید به پتانسیل‌های اقتصادی کشورهای خلیج فارس نیز توجه داشت (Niakooee and Haji, 2020: 242)؛ بنابراین، در سطح داخلی، عوامل اقتصادی و فناورانه قوی در روابط رو به رشد نقش دارند، اما برای توضیح کامل روند عادی‌سازی کافی نیستند. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد که اسرائیل از نظر منافع داخلی سود بیشتری می‌برد، اما هیچ مشکل سیاسی داخلی فوری در مسئله فلسطین را حل نمی‌کند، بلکه صرفاً شرکای تجاری قابل قبولی برای دولت یهود فراهم می‌کند.

بر اساس آخرین نظرسنجی در سال ۲۰۲۳ مؤسسه افکارسنجی میتویم، ۶۱ درصد از مخاطبان تصور می‌کنند که اسرائیل باید از روابط خود با کشورهای عادی ساز برای ترویج صلح با فلسطینی‌ها استفاده کند، درحالی‌که تنها ۲۴ درصد این‌گونه فکر نمی‌کنند. این یک روند صعودی مستمر در حمایت از اهرم عادی‌سازی روابط برای صلح از زمان امضای پیمان ابراهیم است (۵۷ درصد در سال ۲۰۲۲ و ۵۳ درصد در سال ۲۰۲۱) (Mitvim, 2023: 20).

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ج) سیاست‌های منطقه‌ای دولت دونالد ترامپ و تأثیر روابط شخصی دولت‌مردان این کشور به‌ویژه جرد کوشنر^۱ با شیوخ عربی (Karimipour, 2021: 564).

هیچ‌یک از کشورهای عربی که به توافق ابراهیم پیوسته‌اند با اسرائیل مرز مشترک ندارند و در هیچ‌یک از هفت جنگ اعراب و اسرائیل بین سال‌های ۱۹۴۸ و ۲۰۰۶ حضور نداشتند (به استثنای مراکش که به‌طور محدود در جنگ اکتبر ۱۹۷۳ مشارکت داشت). همچنین روابط سیاسی اسرائیل با این کشورها قبل از توافقنامه در کل یکسان نبود. روابط از خصومت آشکار (مانند سودان) تا عدم رابطه (مانند امارات و بحرین) تا روابط دیپلماتیک کوتاه‌مدت در سطح دفاتر ارتباط (مثلاً مراکش، ۱۹۹۵-۲۰۰۰) متغیر بود. ما با سلسله‌ای از توافقات تاریخی روبرو هستیم است و پیمان ابراهیم سومین الگوی عادی‌سازی روابط بین اسرائیل و بازیگران عرب آن (پس از مصر در سال ۱۹۷۹ و اردن در سال ۱۹۹۴) است و شاید تجسم یک چشم‌پوشی نادر از الگوهای خصومت در خاورمیانه است.

محرك‌های نزدیک‌تر به روابط این کشورها با ایالات متحده و آنچه آن‌ها از روابط عمدتاً غیر رسمی با دولت ترامپ به دست می‌آوردند مرتبط است. در ژانویه ۲۰۲۰، دونالد ترامپ طرح صلح موسوم به معامله قرن خود را اعلام کرد؛ این طرح شامل شروطی بود که به‌طور گسترده به‌عنوان تأیید الحاق بخش‌هایی از کرانه باختری توسط اسرائیل دیده می‌شود. در ماه‌های بعد، تعدادی از منافع اصلی برای ایجاد انگیزه توافق‌ها به هم نزدیک شدند. به‌طور کلی می‌توان سه عامل کلان را بستر ساز اصلی تنش‌زدایی تا برقراری روابط سیاسی میان اسرائیل و امارات به‌عنوان مهم‌ترین بازیگر عرب پیمان ابراهیم برشمرد: نخست، امارات هرگز در ائتلاف اعراب علیه اسرائیل شرکت نکرد؛ دوم، گذشته از تهدیدات فزاینده جمهوری اسلامی ایران، روابط رسمی امارات و اسرائیل، می‌تواند بلندپروازی‌های ترکیه را تا حد زیادی در منطقه کنترل کند و سوم، حضور یک قدرت نظامی و امنیتی منطقه‌ای مانند اسرائیل (به‌جز ایالات متحده) در منطقه راهبردی تنگه هرمز می‌تواند به بازیگری امارات کمک کند (Dehghanian et al, 2021: 180).

امارات متحده عربی علاقه آشکاری به تقویت روابط خود با ایالات متحده و کسب امتیاز و همچنین بهبود وجهه و جایگاه خود به‌عنوان یک بازیگر تأثیرگذار منطقه‌ای داشته است. در سطح عملی، امارات خواهان دسترسی به سیستم‌های تسلیحاتی پیشرفته آمریکایی به‌ویژه جنگنده F-35 می‌باشد. در سطح

1 Jared Kushner

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حکومت اقلیت سنی هستند. پاسخ‌ها به این توافق در میان عموم مردم بحرین - اعم از سازمان‌های سنی و شیعه و رهبران افکار - تا حدی منفی بود (Jerusalem Post, 2020).

با اینکه پیمان ابراهیم به عنوان پیمانی اقتصادی و سیاسی فهمیده می‌شود اما این پیمان دارای ظرفیت‌های مهمی برای تحول در حوزه آب و کشاورزی خصوصاً در قبال امارات و بحرین است. اسرائیل به دنبال این است که با افزایش منافع زیست‌محیطی این پیمان، سایر کشورهای عربی منطقه را به عادی‌سازی روابط سوق دهد و سرمایه عربی را جذب کند. برای کشورهای امارات و بحرین فرصتی به‌منظور کاهش دامنه بحران‌های آب و امنیت غذایی و تحقق توسعه پایدار هدف‌گذاری شده است. اهمیت این موضوع به این دلیل است که چنانچه پیمان ابراهیم بتواند علاوه بر گسترش تعاملات سیاسی، به بهبود وضعیت آب و غذای کشورهای عضو کمک کند، احتمالاً به شکل‌گیری و تثبیت الگویی از تعاملات گسترده اسرائیل با سایر کشورهای منطقه منجر خواهد شد (Attar, 2022: 275).

برای سودان، عادی‌سازی با اسرائیل به بهای تصمیم‌واشنگتن برای حذف این کشور از فهرست کشورهای حامی تروریسم پس از بیست و هفت سال و بسته کمک یک میلیارد دلاری بانک جهانی بود؛ بنابراین، منافع اساسی سودان در موافقت با عادی‌سازی روابط با اسرائیل به سبب انگیزه‌های اقتصادی بوده است، زیرا مقامات در خارطوم تصور می‌کردند که کمک مالی حاصل از این تصمیم‌ها به ثبات کشور کمک می‌کند. در بهار ۲۰۱۹، تظاهرات گسترده ارتش را به سرنگونی عمر البشیر سوق داد و پس از آن یک دولت انتقالی روی کار آمد که وظیفه آماده‌سازی کشور برای انتخابات را بر عهده گرفت. تا زمان کودتای اکتبر ۲۰۲۱، دولت انتقالی توسط یک شورای حاکمیت ۱۱ نفره متشکل از نمایندگان غیر نظامی و نظامی رهبری می‌شد و تنش بین این دو در زهان اعلام توافق مشهود بود؛ درحالی‌که رئیس شورای حاکمیت، ژنرال عبدالفتاح البرهان و معاون او، محمد داگالو، آشکارا از عادی‌سازی حمایت می‌کردند (Mustafa, 2020) (برهان حتی در فوریه ۲۰۲۰ با نتانیاهو نخست‌وزیر وقت دیدار کرد)، اما عبدالله حمدوک، نخست‌وزیر غیرنظامی سودان، مدعی شد که تعامل با اسرائیل ابتدا مستلزم گفتگو در جامعه سودان است (Arab News, 2020).

در مورد مراکش، عادی‌سازی با اسرائیل - چیزی که رباط آن را از سرگیری روابط کامل دیپلماتیک، صلح‌آمیز و دوستانه نامید - در ازای تصمیم چشمگیر واشنگتن برای به رسمیت شناختن رسمی حاکمیت مراکش بر صحرای غربی صورت گرفت. این به رسمیت شناختن آمریکا، از اهداف طولانی‌مدت پادشاهی بود. سیاست ایالات متحده تا پیش از این، تأیید روند مذاکرات بین مراکش و

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کشورها بوده است (Sandler, 2020). باوجود این، این اولین باری است که عادی‌سازی روابط به این سطح گسترده می‌رسد، زیرا عادی‌سازی با مصر و اردن محدود باقی مانده است.

این روند، نکته ثابتی را توضیح می‌دهد که در تحلیل اهمیت این توافق به‌عنوان تقویت محور بازیگران محافظه‌کار (شامل بازیگران چهارجانبه عرب به‌اضافه اردن) بر اساس منافع امنیتی مشترک با اسرائیل در برابر محور ایران و نیروهای همسوی آن تلقی کرده‌اند. وزیر کشور بحرین به‌صراحت این توافق را برای ایجاد یک اتحاد قوی‌تر علیه ایران توجیه کرده است (Alayam, 2020). حتی یک انتظار بیش‌ازحد خوش‌بینانه وجود دارد که این تقویت ممکن است تغییرگر قواعد بازی باشد، به این معنا که ایران و ترکیه را برای تغییر یا حداقل تعدیل سیاست‌های خود در منطقه تحت فشار قرار دهد. ایران و ترکیه هر دو از این پیمان انتقاد کرده و امارات متحده عربی را به اشتباه بزرگ و خیانت به مسلمانان و آرمان فلسطین متهم کرده‌اند. بنابراین، بعید نیست که تجدیدنظرطلب‌ها با حمایت فزاینده از جناح‌های اسلام‌گرا در سراسر منطقه برای خنثی کردن دستور کار در حال ظهور پاسخ دهند (Guzansky and Heistein, 2020).

دوم، پیمان ابراهیم وزن نمادین مهمی دارد و تجدیدنظرطلب‌ها نگران هستند. این پیمان به‌صراحت بر توسعه و رفاه از طریق همکاری در زمینه‌های مختلف غیرنظامی نیز مانند بهداشت، کشاورزی، گردشگری، انرژی، محیط زیست و نوآوری متمرکز شده است. همکاری در این زمینه‌ها منافع اقتصادی قابل توجهی برای طرفین به همراه خواهد داشت (Even, 2020). نوع این همکاری با منافع زیستی مردم منطقه مطابقت دارد. برخلاف گذشته، زمانی که تظاهرات گسترده صلح یا عادی‌سازی با اسرائیل محکوم می‌شد، اما این پیمان با انتقادات کمی در خیابان‌های جهان عرب مواجه شد. این واقعیت نشان می‌دهد که در خاورمیانه امروز، مردم دیگر به دنبال وحدت پان عربی یا پان اسلامی نیستند، بلکه به دنبال حاکمیت قانون، خدمات عمومی بهتر (مانند رفاه اجتماعی، آموزش و بهداشت) و فرصت‌های اقتصادی و نوآوری بیشتر هستند (Frisch, 2020). این به‌نوبه خود، روندی را تأیید می‌کند که با چرخش‌های خشونت‌آمیز خیزش‌های بهار عربی مورد توجه قرار نگرفت. نام اسرائیل در قیام‌های متمرکز عربی کمتر شنیده شد؛ بلکه انگیزه اصلی توده‌ها برای پیوستن به روشنفکران، تشکیل توده‌ای انتقادی به منظور به چالش کشیدن رژیم‌های طولانی‌مدت و اعتراض به شکست دولت در تأمین امنیت و رفاه بود (Cerami and Yossef, 2015: 5)؛ بنابراین، پیام روند نوظهور این‌گونه بوده است که منطق تجدیدنظرطلبانه در سطح خیابان جایگاه خود را تا حدودی از دست داده است.

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آن را به نفع خود تنظیم کنند. یکی از انگیزه‌های مهم حامیان وضع موجود برای دستیابی به توافق‌ها، بازدارندگی تجدیدنظرطلبان (ایران، ترکیه و نیروهای همسوی آن‌ها) از تغییر شکل منطقه به دستور خودشان، به ویژه با توجه به عقب‌نشینی محسوس آمریکا از منطقه بوده است.

از آنجا که دستور کار تجدیدنظرطلبان لزوماً ضد غربی است، این توافقنامه در خدمت منافع راهبردی ایالات متحده است، زیرا به ایالات متحده فرصتی می‌دهد تا دسترسی به روسیه و چین در منطقه را سخت کند. ایالات متحده قبلاً در سال ۲۰۱۷ پیشنهاد ایجاد اتحاد راهبردی خاورمیانه را داده است که شامل شرکای عرب خود (کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به‌علاوه مصر و اردن) به‌عنوان یک ساختار امنیتی جمعی برای دستیابی به این منافع است؛ یعنی هدف اصلی برای تحت فشار قرار دادن ایران و نیز کاهش حضور منطقه‌ای چین یا روسیه لحاظ شده است. گرچه اتحاد راهبردی خاورمیانه پیشنهادی بسیار کمتر از یک ناتوی عربی است - یعنی هیچ ماده پنجمی در مورد دفاع متقابل یا یک فرماندهی نظامی مشترک وجود ندارد - و موانع متعددی مشتمل بر بی‌اعتمادی، عدم ارزیابی مشترک تهدیدات و مناقشه ۲۰۱۷-۲۰۲۰ بین گروه چهارجانبه عرب و قطر، مانع از پیشرفت کار شده است. به این دلیل که این موانع احتمالاً ادامه خواهند داشت، این توافقنامه می‌تواند با به‌عنوان هسته اتحاد راهبردی خاورمیانه در درازمدت یا تا آن زمان، به‌عنوان یک جایگزین معتبر برای چنین اتحادی عمل کند.

توجه داشته باشیم که تجربه تاریخی ایالات متحده در تشکیل ساختار امنیت جمعی خاورمیانه به سبک ناتو امیدوارکننده نیست. در اواسط دهه ۱۹۵۰، کشورهای طرفدار بلوک غرب در منطقه (ایران، عراق، پاکستان و ترکیه) با حمایت ایالات متحده سازمان پیمان خاورمیانه ۱ (METO) را تأسیس کردند. METO یکی از ضعیف‌ترین اتحادها در طول جنگ سرد بود و در نهایت در سال ۱۹۷۹ منحل شد. پیمان ابراهیم به‌عنوان یک جایگزین معتبر برای اتحاد استراتژیک خاورمیانه، به‌ویژه که اکنون به سودان و مراکش گسترش یافته و نامزدهای دیگری (شاید عربستان، عمان یا موریتانی) در نظر گرفته شده است، می‌تواند یک مشارکت منطقه‌ای را تشکیل دهد که ترتیبات کمتر رسمی اما کاربردی‌تر و انعطاف‌پذیرتر از پیچیدگی‌های ذکرشده را در بر داشته باشد. تصمیم پنتاگون در ژانویه ۲۰۲۱ برای انتقال اسرائیل از فرماندهی آمریکا در اروپا (EUCOM) به فرماندهی مرکزی ایالات متحده (CENTCOM) ممکن است گامی در این راستا باشد، همان‌طور که می‌توان به این توافقنامه به‌عنوان فرصتی راهبردی برای همسو

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

موضوع فلسطین در نهایت منجر به تلقی توافق ابراهیم به عنوان یک صلح سرد دیگر شود (Feierstein and Guzansky, 2022). در نظرسنجی دیگری که صورت گرفته است، ضعف حمایت افکار عمومی در

برخی کشورهای عربی از پیمان ابراهیم تأیید شده است (Washington Institute, 2022).

اعلام میزان همکاری اسرائیل، امارات و بحرین بر اساس عادی سازی پیمان ابراهیم و همچنین عادی سازی آن‌ها با سودان و مراکش هنوز زود است. نوع و کیفیت این همکاری به تنهایی تعیین کننده گزینه صلح یا جنگ نخواهد بود. از آنجایی که چنین منافع حیاتی در توافق ابراهیم وجود ندارد، هزینه های نادیده گرفتن این توافق به اندازه معاهده مصر و اسرائیل نیست. از سوی دیگر، این توافقات تا حد زیادی به دلیل دیدگاه های همگن رهبری سیاسی در ایالات متحده و اسرائیل در سال ۲۰۲۰ امکان پذیر شده است. به ویژه، هر توافق صلح اساساً شامل یک سازش خاص ایالات متحده است که اگر احتمالاً انجام نمی شد، ایالات متحده فروش تسلیحات به امارات را تأیید نمی کرد، سودان از لیست حامیان تروریسم حذف نمی شد و ایالات متحده حاکمیت مراکش بر صحرای غربی را به رسمیت نمی شناخت.

با وجود اهمیت فزاینده ای که به همکاری، از جمله در زمینه مسائل امنیتی، بین اسرائیل و کشورهای خلیج فارس داده شده است، راه برای ایجاد یک نیروی نظامی مشترک که شامل اسرائیل نیز می شود، هنوز طولانی و پر از موانع است. اگرچه کشورهای حاشیه خلیج فارس می توانند از اتحاد نظامی با اسرائیل به مزایایی برسند، اما می توانند خود را در معرض تهدیدهای شدیدتر ببینند. هرگونه نزدیکی بیشتر با اسرائیل می تواند برای آن‌ها مضر باشد و به سختی می توان احتمال آمادگی بازیگران خلیج فارس برای چنین اتحاد نظامی را بدون دخالت یا رهبری اساسی آمریکا دید. اسرائیل به نوبه خود علاقه ای به محدود کردن خود از طریق تعهدات ناشی از یک اتحاد نظامی به معنای کلاسیک ندارد، یعنی متعهد شدن به شرکت در درگیری هایی که به آن مربوط نمی شود. ایجاد یک اتحاد نظامی بر توان لازم برای همکاری از این نوع تأثیر می گذارد و منجر به واکنش جمهوری اسلامی ایران می شود که اسرائیل و کشورهای حاشیه خلیج فارس در برهه فعلی می خواهند از آن اجتناب کنند؛ بنابراین، اگر اسرائیل می خواهد یک اتحاد نظامی منطقه ای را ترویج دهد، ابتدا باید لیالات متحده را تشویق کند و مراقب باشد که پایه ای باثبات برای هر نوع اتحاد گسترده ای ایجاد کند.

صرف نظر از اینکه در سیاست داخلی ایالات متحده چه می گذرد، دولت های عربی بدون شک به دنبال شفافیت بیشتر در مورد آنچه می توانند از ایالات متحده و اسرائیل در ازای حمایت آن‌ها از طرح های کنونی دریافت کنند، می باشند. هر اتفاقی که بیفتد، خاورمیانه دستخوش یک موازنه مجدد قدرت می شود؛

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یهودی سازی بیت المقدس و در نهایت مخالفت با دولت مستقل فلسطینی در مرزهای ۱۹۶۷ نمونه هایی از این دست است. بدین لحاظ و با در نظر گرفتن عوامل داخلی، سناریوهای آینده برای پیمان ابراهیم را بررسی می کنیم:

سناریو اول: اسرائیل موفق به ضربه زدن به رویکرد سنتی عربی بر اساس تقدم عقب نشینی از مرزها و مواضع و سپس عادی سازی شده است. با توجه به تغییرات پس از بهار عربی، سیال بودن اتحادهای منطقه ای و تغییر پایگاه های خصومت و دوستی، اسرائیل موفق خواهد شد در آینده به پیشرفت های دیگری دست یابد. مأموریت سیاست خارجی اسرائیل با تداوم و تثبیت تقسیمات درون فلسطینی به دلیل رقابت حامیان منطقه ای از یک سو و واقعیت رقابت های داخلی و جناحی و برتری اردوگاه راست گرایان از سوی دیگر، این روند را تسهیل خواهد کرد. در میان برخی از دولت های عربی این باور وجود دارد که راه واشنگتن از تل آویو می گذرد که به اسرائیل در روابطش با کشورهای که به دنبال عادی سازی با اسرائیل هستند، قدرت می بخشد.

سناریو دوم: این سناریو حول محور شکست عادی سازی به دلیل فشار افکار عمومی عرب است که اکثریت قریب به اتفاق آن ها هنوز اسرائیل را دشمن اول می دانند. این سناریو به این معنی است که هیچ مشروعیت مردمی برای عادی سازی وجود نخواهد داشت، اما این گزینه به عامل فلسطینی نیز بستگی دارد و اگر فلسطینی ها بر اختلافات داخلی خود فائق آیند و بر سر راهبرد ملی واحد به توافق برسند، این امر باعث شکست دولت های عادی ساز عربی خواهد شد که از تفرقه های فلسطینی به عنوان بهانه ای استفاده می کنند. با ادامه روند عادی سازی، این سناریو انتظار دارد که به جای عادی سازی کامل، الگوی صلح سرد حاکم شود، به ویژه اگر تهران موفق شود شکاف بین خود و برخی از کشورهای حاشیه خلیج فارس را که احتمالاً از سیاست های ایران نگران هستند را پر کند. علاوه بر این، بازگشت موج نوین بهار عربی و روی کار آمدن دولت های منتخب می تواند هزینه عادی سازی را بر نخبگان سیاسی افزایش دهد و سپس عادی سازی متوقف شود و موضوع فلسطین مرکزیت از دست رفته خود را بازیابد.

سناریو سوم: این سناریو بستگی به پیشرفت اوضاع در سرزمین های فلسطینی دارد. محدود کردن فلسطینی ها و وادار کردن آن ها به تسلیم شدن در برابر خواسته های اسرائیل، فلسطینی ها را به سمت گزینه پرهزینه انتفاضه جدید سوق می دهد. در این صورت اسرائیل به شیوه های خشن آن را مهار خواهد کرد و رسانه ها نقش مهمی در تحریک خیابان های عربی و اسلامی خواهند داشت. تداوم قیام فلسطینی ها افکار عمومی عرب را تحت فشار قرار می دهد و همه دستاوردهای پیمان را ناکام می گذارد؛ بنابراین،

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Dekel, U, and Noa Sh. (2020). "Behind the Scenes of the Abraham Accords", Tel Aviv: Institute for National Security Studies.
- Department of State. (2021). Department of Defense Statement on Unified Command Plan Change. <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/2473648/departments-of-defense-statement-on-unified-command-plan-change/>.
- Even, Sh. (2020). "The Economic-Strategic Dimension of the Abraham Accords", Tel Aviv: Institute for National Security Studies.
- Feierstein, G, and Guzansky, Y. (2022). "Two years on, what is the state of the Abraham Accords?", <https://www.mei.edu/publications/two-years-what-state-abraham-accords>.
- Foreign Policy. (2020). "It's Not a Peace Deal. It's a Powder Keg", <https://foreignpolicy.com/2020/08/21/its-not-a-peace-deal-its-a-powder-keg/>.
- Frisch, H. (2020). "The Israel-UAE Agreement's Greatest Achievement, Little Arab Protest", Ramat Gan: Israel: Begin-Sadat Center for Strategic Studies.
- Guzansky, Y, and Heistein, A. (2020). "The Benefits and Challenges of UAE-Israel Normalization", Washington D.C.: Middle East Institute.
- Haaretz. (2019). "Haaretz Poll: 42% of Israelis Back West Bank Annexation, Including Two-state Supporters", <https://www.haaretz.com/israel-news/israeli-palestinian-conflict-solutions/.premium-42-of-israelis-back-west-bank-annexation-including-two-state-supporters-1.7047313>.
- Israel Hayom. (2020). "Netanyahu: My efforts to counter Iran brought us closer to Arab countries", <https://www.israelhayom.com/2020/08/17/netanyahu-my-efforts-to-counter-iran-brought-us-closer-to-arab-countries/>.
- Jackson, R, and Sorensen, G. (2013). "Introduction to International Relations: Theories and Approaches", 5th. New York: Oxford University Press.
- Jerusalem Post. (2020). "Bahrainis voice strong opposition over normalization deal with Israel", <https://www.jpost.com/middle-east/bahrainis-voice-strong-opposition-over-normalization-deal-with-israel-642085>.
- Jones, C, and Guzansky, Y. (2017). "Israel's Relations with the Gulf States: Toward the Emergence of a Tacit Security Regime?", Contemporary Security Policy, 38 (3): 398-419. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2017.1292375>
- Karimipour, D. (2021). "Israel's Economic Diplomacy Strategy in the Persian Gulf", International Political Economy Studies, 4(2): 551-579. [In Persian]
- Khaleej Times. (2020). "Peace deal breaks taboos, ends West Bank annexation", <https://www.khaleejtimes.com/uae/abu-dhabi/Peace-deal-breaks-taboos,-ends-West-Bank-annexation-Gargash-->
- Haaretz. (2020). <https://www.haaretz.com/middle-east-news/palestinians/.premium-in-subtle-message-to-egypt-palestinians-head-to-turkey-for-reconciliation-talks-1.9176952>.
- Maleki, M, and Mohammadzadeh Ebrahimi, F. (2021). "The Prospect of the Middle East Peace in the Shadow of the Normalization of Relations between Israel and the Arab World", International Studies Journal, 17(3): 45-64. [In Persian]
- Maziad, M. (2020). "The Future of Geopolitical Competition in the Middle East", Arlington: Air Force Warfighting Integration Capability.
- Mitvim. (2023). "Israeli Foreign Policy Index 2023", The Israeli Institute for Regional Policies.
- Munich Security Conference (2024). "Lose-Lose? Munich Security Report" <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2024/>

شپږه شکاره علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پر تال جامع علوم انسانی